

JUSTIFICĂ JURNALISMUL PIERDEREA UNEI VIEȚI?

10 noiembrie 2003

Justifică jurnalismul pierderea unei vieți? Aceasta este întrebarea pe care ne-o punem noi, slujitorii și sclavii informațiilor, de fiecare dată când are loc câte un eveniment precum cel din seara de 3 noiembrie din Riazan – iar atentatele la viața jurnaliștilor nu constituie o raritate în Rusia. Dacă prețul adevărului este atât de mare, n-ar trebui poate să ne oprim pur și simplu și să găsim o profesiune cu risc mai redus de „neplăceri majore”? Cât de mult îi pasă societății, pentru binele căreia depunem activitatea aceasta? În fața acestor situații, fiecare decide numai pentru sine.

Pe 3 noiembrie 2003, la ora 21:04, la intrarea blocului rezidențial de la nr. 26 de pe strada Zubkova din Riazan, a fost comis un atentat criminal asupra lui Mihail Komarov, în vârstă de 30 de ani, redactor-șef adjunct al ediției din Riazan a lui *Novaia gazeta*. Pe când se întorcea acasă, Komarov a fost lovit din spate cu un obiect greu și bont. Reportajele lui Komarov sunt bine-cunoscute în Riazan, iar în ultimii ani el s-a specializat în jurnalismul de investigație, anchetând uneori și activitățile comerciale ale oligarhilor locali.

Noaptea, cartierele rezidențiale din orașele rusești seamănă între ele ca două picături de apă. Înrudirea o conferă bezna care coboară peste ele, un întuneric în care poți omorî pe cineva, nevăzut și nestânjenit, pentru ca după aceea să scapi fără repercusiuni.

Ora nu este încă înaintată în data de 4 noiembrie, a doua zi după tentativa de asasinat, dar, de obicei, nu poți să vezi absolut nimic în suburbia Dașkovo-Pesocinoie din Riazan. Cartierul în sine pare să nu existe în realitate. Strada Zubkova, „Broadway”, poate fi doar simțită, imersată în întunericul inexistenței. Poți doar percepe că undeva în apropiere locuiesc oameni. Se întrunesc toate condițiile pentru un atentat de succes. Ne căutăm drumul pe băjbâite, călăuziți de Valentina Komarova, mama lui Mihail, care este șocată de cele întâmplate. Are doi fii. Mezinul, Dima, are 20 de ani și promite ca fotbalist. Fratele mai mare, Mihail, „a ajuns ca bunică-sa”, explică Valentina cu un amestec de mândrie și teamă.

– Și ea le trântea adevăru-n față la toți. A supraviețuit războiului și luptă și acum, deși are 80 de ani. Nu cedează, deși este săracă lipită pământului. La fel e și Mișa. De câte ori nu l-am implorat: „Nu, fiule. Lasă-i să-și ducă viețile lor și noi să le ducem pe-ale noastre.” La serviciu, colegii mi-au zis

mereu: „N-o să se termine bine”. Uite c-am ajuns. Asta-i intrarea noastră: numărul 14.

Pe treptele acestea, doi bărbați cu fesuri din lână neagră și jachete din piele, îmbrăcăminte specifică asasinilor ruși, l-au așteptat pe Mihail. Vecinii i-au observat, dar, așa cum se întâmplă, nu și-au bătut capul cu asta. „Atâta timp cât eu nu pășesc nimic, atâta timp cât nu mă bat pe mine, totu-i în regulă.” Aceasta este scara pe care ziaristul a urcat-o târâș, lăsând o dâră de sânge, pentru a scăpa de ucigași. Azi, ca și ieri, ușile sunt încuiate. Intrarea este ideală pentru o ambuscadă, cu unghere întunecoase în care ești propria-ți ambulanță, propria-ți piramidă a puterii, procuratură și miliție.

Întâmplător, secția de miliție din sectorul Octombrie se găsește imediat după colț. A ajuns faimoasă în toată lumea, fiindcă în apropiere, tot în bezna care-i nu doar prietena asasinilor, ci și a FSB-ului, în toamna anului 1999, membri ai Directoratului Riazan al Serviciului Federal de Securitate au fost prinși plasând explozibili într-un apartament de bloc, imediat înainte de reînceperea războiului cecen, așa-numitul exercițiu de antrenament cu „zahăr” hexogen³.

– Ați auzit că cineva a atentat ieri la viața ziaristului Mihail Komarov în sectorul dvs.? Întreb niște milițieni tineri, care trag cu ochiul neliniștiți prin ușă.

– Da. Tocmai am văzut la televizor.

– Probabil că așa ceva se întâmplă frecvent aici, deoarece priviți cu atâta calm situația.

– Nu, aceasta a fost prima dată, spune fără să clipească Vitali Viazkov, ofițerul de serviciu al secției.

Este 5 noiembrie, dimineața devreme. În zilele de miercuri, în secția de miliție a sectorului Octombrie se ține parada de inspecție. Unii milițieni nu s-au sinchisit să participe și fumează lângă ușă, discutând despre tentativa de asasinare a lui Komarov.

– Trebuia să fi stat în banca lui, murmură o femeie cu o țigară în gură. Ceilalți încuviințează.

³ Blocurile de apartamente din Moscova, Buinaksk și Volgodonsk au fost aruncate în aer, se pare de FSB, ceea ce a dus la moartea multor ruși. Cecenii au fost învinovați, ca pretext pentru reluarea războiului în Cecenia. O tentativă similară a fost dejucată în Riazan și a fost ulterior prezentată ca „exercițiu de antrenament”. (n. ed. engl.)

Apar superiorii lor, comandantul secției, Aleksandr Naidionov, și adjunctul lui, Evgheni Popkov.

– Nu avem nimic de declarat, este scurtul lor comunicat comun.

– Îmi puteți spune cel puțin dacă ați declanșat o anchetă? Este deja 5 noiembrie.

Colonelul Naidionov aproape că fuge de lângă mine, iar ochii îi aleargă în toate părțile.

De ce este neliniștit? Nu-i acțiunea firească? Dacă s-a comis un atac asupra cuiva, cazul nu trebuie anchetat? Sau nervozitatea miliției se datorează faptului că, în declarația sa, Komarov a numit ca prim suspect pe Serghei Kuznețov, oligarhul din Riazan, unul dintre primii zece rezidenți cei mai bogați, proprietarul printre altele al unui centru comercial mare, despre ale cărui metode de afaceri Komarov a scris frecvent?

Explicația aceasta pare să fie confirmată când anchetatorul Mihail Zotov, însoțit de colonelul Naidionov, sosește pentru prima chestionare a victimei, în clinica neurologică. El insistă să afle motivul pentru care Komarov a scris atât de mult despre Kuznețov. Oare din cauza faptului că, sugerează stăruitor Zotov, luase mită de la acesta, pentru a scrie articole „bune” despre el, pentru ca apoi, când Kuznețov încetase să-l mai plătească, începuse să-l critice? Așa a susținut Kuznețov. Fără îndoială, toți judecă după propriile lor standarde. „Dă-ne ceea ce vrem și suntem de partea ta. N-o face și suntem împotriva ta.” Acesta este crezul dezgustător al miliției.

Este aproape amiază, dar oamenii care aplică legea și ordinea nu se grăbesc să-și continue munca și este limpede că nu sunt de partea lui Komarov. Noi alergăm prin Riazan, compilând un dosar: de la procuratura din sectorul Octombrie, la procuratura regiunii Riazan, iar de acolo la secția de miliție din sectorul Octombrie de pe strada Esenin, pentru ca, în cele din urmă, după ce am intrat cu forța în biroul indignatului colonel Naidionov, să întâlnim un georgian foarte amabil, care ne va spune ulterior:

– Eu sunt georgian și de aceea încă nu s-a născut omul care să mă mituiască.

Este șeful departamentului regional de investigații penale, colonelul de miliție Djansug Mjavanadze, care ne informează oarecum ceremonios că o anchetă judiciară a fost începută pe data de 5 noiembrie la ora 11:30.

– Ce activități se desfășoară pe linia principală de anchetă, care-l implică pe Kuznețov? Articolele lui Komarov sunt atașate la dosar? Dar declarația lui făcută acum două săptămâni către FSB, în care anunța că fusese amenințat?

– Nu am autoritatea de a vă spune care sunt mijloacele și metodele utilizate în rezolvarea cazului.

Înțelegem pe deplin și brăzdăm Riazanul în lung și-n lat, pentru a încerca să ne asigurăm că acestea nu se transformă în mijloace și metode pentru acoperirea unei infracțiuni. Oligarhul Kuznețov este un tătuc pentru toți.

Oligarhul este imperturbabil și foarte democrat în comportament, așa cum ar fi de așteptat din partea unui susținător financiar major al guvernatorului regiunii Riazan.

– Ce fel de oligarh sunt eu? Întreabă reținut Serghei Kuznețov.

În trecut, a fost secretarul comitetului raional al Uniunii Tineretului Comunist. Radiază comportament civilizată, bonomie și modestie.

– Ieri am împrumutat 5.000 de dolari de la soacră-mea. Mi-am investit și ultima copeică în afacerea mea. Nu am o locuință personală. Ar fi trebuit să fi emigrat de mult în Israel. Mama, Galina Abramovna, este acolo, iar eu mă chinuiesc aici pentru a duce o viață mai bună. Sunt un constructor. Prin natura mea, sunt un creator. În mahalaua ruinată și infestată de șobolani a orașului, am construit un centru comercial cu amănuntul, cu 600 de magazine. Am deschis cel mai bun salon de înfrumusețare și cosmetică din Riazan, care are un chirurg excelent. El i-a făcut soției mele un lifting la sâni, iar mie mi-a înlăturat alunițele. Toți, fără excepție, sunt încântați. Numai Mișa Komarov este nemulțumit. El scrie la nesfârșit că operațiile de chirurgie plastică sunt efectuate fără licență. De fapt, are răfuieli personale cu mine. Mă obosesc articolele lui. Am decis că ar trebui să-i dau o lecție.

– Să-i dați o lecție? Știați că pe 3 noiembrie cineva a încercat să-l omoare? Imediat după ce plecase de la altă audiere la tribunal împotriva dumneavoastră?

– Poate că n-o să mă crezi, dar am auzit de cele întâmplate abia acum, înainte de întâlnirea noastră.

Oligarhul îl cheamă pe șeful serviciului său de pază, un individ voinic, în jachetă de piele neagră.

– Ai fost la spital? Îl întreabă.

Bodyguardul povestește în detaliu ce i-a spus medicul despre starea sănătății lui Komarov.

– Nu este ciudat că medicul a transmis toate informațiile acestea – care sunt date medicale confidențiale – „vikingului” dumneavoastră?

Kuznețov este încântat de efectul pe care-l are și surâde încrezător.

– Despre ce date confidentiale vorbiți? Și eu am fost tratat exact în aceeași secție de neurochirurgie, după ce s-a aruncat cu o grenadă în mine. Se pare însă că Mișa nu vrea, pur și simplu, să-nvețe nimic.

– Ce drept credeți că ați avea de a-l „educa” pe Komarov, ca și cum ați fi tatăl lui?

– În Riazan eu sunt tatăl tuturor și mi se pare că am ceva succes în privința asta. Acum Komarov se gândește mai atent la ceea ce scrie, își cântărește cuvintele. Eu, unul, cred că *Novaia gazeta* este excelentă. Și nu vă temeți pentru Mișa; a mai fost lovit de multe ori în cap până acum, fiindcă nu știe când să cedeze.

Ne despărțim, fără să fi ajuns undeva.

* * *

După-amiază, Victor Ogniov, procurorul-adjunct al regiunii Riazan, face un anunț surprinzător: el spune că ancheta judiciară a început ieri, 4 noiembrie, la ora 19:10, nu pe 5 noiembrie la ora 11:30, așa cum ne asigurase colonelul Mjavanadze cu numai două ore în urmă.

– Miliția a zis cu totul altceva. Noi pe cine ar trebui să credem?

– Miliția n-a știut, pur și simplu.

Ogniov răsfoiește imperturbabil hârtiile din dosarul său, unde sunt perfect vizibile pentru oricine două directive separate despre declanșarea unuia și aceluiași caz.

– Noi am intervenit operațional, astfel încât totul să se deruleze cât mai eficient. Inițial îl repartizasem pe Skrinnikov, un anchetator tânăr, dar acum, la solicitarea mea, cazul va fi anchetat de o persoană cu mai multă experiență (Mihail Zotov, care-l apăra pe Kuznețov împotriva lui Komarov). Ne pregătim să trimitem un raport special despre cele întâmplate la Procuratura Generală din Moscova, deoarece, așa cum veți fi de acord, acesta nu este un caz de rutină. Respectăm toate prevederile din Codul de proceduri penale.

– Dar de ce acuzația este doar „tulburarea liniștii”?

– Deoarece Komarov n-a fost nici omorât, nici jefuit. Nu a existat nicio intenție de a-l omorî.

– Cum puteți fi atât de sigur? Cunoașteți agresorul și l-ați întrebat despre intenții?

– Știm că dacă ar fi dorit-o cu adevărat, l-ar fi putut omorî, dar n-a făcut altceva decât să-l sperie. Sunt răni fizice minore, care vor afecta doar pentru scurt timp sănătatea victimei.

– Komarov încă nu și-a revenit!

– Scuzați-mă dacă vă voi spune că în Codul penal nu există niciun articol asociat cu bătutul jurnaliștilor, rânjește sardonice Ogniov.

Se face iarăși seară. Mișa zace într-unul dintre paturile înguste, tipice spitalelor lipsite de fonduri din Rusia. Are capul bandajat și este palid. Mama lui i-a adus toate medicamentele, pansamentele și seringile de care are nevoie, deoarece, ca de obicei, acestea nu există în secția de neurochirurgie. De asemenea, seara nu există doctori sau asistente, dar, din fericire, Valentina este ea însăși asistentă medicală. Komarov le vorbește colegilor de salon despre democrație, despre sarcina mass-mediei și necesitatea de a fi neabătută în lupta împotriva corupției, care afectează viețile tuturor. Pacienții îl ascultă posaci, fie din cauza propriilor boli, fie pentru că au prea puțină încredere în victoria democrației sau în necesitatea de a face efortul pe care-l descrie Mișa. Așezată pe marginea patului vecin, Valentina își dăscălește fiul:

– Da, înțeleg ce spui tu și n-am nimic împotriva să fii ziarist, totuși trebuie să fii mai atent.

– Nu putem ceda, mamă, răspunde Mihail cu pasiunea celui care nu va face niciun compromis în lupta pentru bine. (Se găsește într-o stare de euforie posttraumatică, este gata să lupte cu tot ce poate fi mai rău și nu se teme de nimic.) Ei trebuie să se teamă de ce vom scrie noi despre ei, nu invers!

– Ce vei face acum, Mișa? îl întreb înainte de a pleca.

– Voi continua să scriu articole, răspunde inflexibil.

Așadar, merită să-ți sacrifici viața pentru jurnalism? În ce fel optăm fiecare dintre noi?

Fiecare atac succesiv împotriva unui jurnalist din Rusia – și, în mod tradițional, niciun agresor nu este prins vreodată – reduce nemilos numărul ziaristilor care vor să lupte pentru dreptate. Riscurile sunt foarte mari și nu toți sunt pe măsura tensiunii neîntrerupte care însoțește genul acesta de muncă. Cu cât se reduce numărul jurnaliștilor dintr-o anumită categorie, cu atât crește numărul celor care preferă jurnalismul lipsit de pretenții, reportajele care nu implică scotocirea în locuri în care nu ești bine-venit.

Mass-media fără pretenții se adresează unui public fără pretenții, gata să fie de acord cu tot ce i se spune. Cu cât acele mijloace de informare sunt mai numeroase, cu atât publicul respectiv devine mai monolitic și cu atât se reduc șansele ca societatea să vadă ce este greșit în condițiile în care trăiește.

În ultimele luni, situația s-a deteriorat rapid. Se pare că ne aflăm într-un punct de transformare și că în curând guvernarea (oligarhii, FSB-ul, burocrăția)

nu ne vor mai sufla în ceafă, pentru că vor fi obținut ceea ce doreau: nu va mai exista nimeni dispus să-și riște viața pentru a ajunge la adevărul despre viețile altora. Dacă nu există cerere, nu va exista nici ofertă.

[La mai bine de trei ani după aceea, făptașii tot n-au fost prinși: nici cei care l-au atacat pe Mihail Komarov, nici cei care i-au plătit s-o facă.]